

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

САВЧЕНКО ЄВГЕНІЯ ЮРІЇВНА

УДК 80(111+161.2)+81'322.6

**ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ
ТЕМА-РЕМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ВИСЛОВЛЮВАННЯ
В АНГЛІЙСЬКОМУ Й УКРАЇНСЬКОМУ МОВЛЕННІ**

10.02.15 – загальне мовознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
Корольова Тетяна Михайлівна,
Державний заклад
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського»,
завідувач кафедри перекладу і теоретичної та
прикладної лінгвістики

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
Стеріополо Олена Іванівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри германської і фіно-угорської
філології

кандидат філологічних наук, доцент
Неклесова Валерія Юрївна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри іноземних мов
гуманітарних факультетів

Захист відбудеться «29» червня 2013 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.053.05 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «29» травня 2013 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Е.В. Ларіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки характеризується пильною увагою дослідників до комунікативно-прагматичних аспектів організації мовного коду людини. Зацікавлення науковців проблемами особливостей вербалізації комунікативного задуму мовця зумовлює вивчення механізмів продукування та інтерпретації змісту висловлювань як процесу актуалізації мовленнєвих стратегій. Однією з важливих проблем у цьому плані є питання актуального членування висловлювань, яке викликає численні суперечки, стає об'єктом теоретичного й експериментального вивчення, спрямованого на виявлення закономірностей функціонування мовних одиниць у процесі комунікації. Сьогодні найменш вивченим аспектом цієї проблеми є питання про роль інтонації у виокремленні тематичного та рематичного компонентів речення в усному мовленні.

Надійною основою для вивчення цього питання є цілий ряд праць, в яких знайшли глибоке осмислення проблеми актуального членування мовленнєвих одиниць. До них належать, зокрема, трактування понять «тема» і «рема», з'ясування змісту та обсягу цих категорій (Ш. Баллі, К. Беккер, Ф. Данеш, В.Д. Івшин, І.І. Ковтунова, К.Г. Крушельницька, В. Матезіус, О.В. Падучева, Г. Пауль, І.П. Распопов, Н.О. Слюсарева, Я. Фібрас, М. Халлідей, Л.О. Черняхівська); дослідження функціонально-семантичної природи актуального членування фрази як мовної категорії (Ф.С. Бацевич, О.О. Лаптева, В.С.Шевякова); вивчення лінгвістичних і нелінгвістичних засобів вираження тематичного та рематичного компонентів висловлювання (граматичних, лексичних, інтонаційних, пара- і екстралінгвістичних) (Т. Р. Кияк, А.М. Науменко); зіставлення форми і змісту тема-рематичної структури у різносистемних мовах для виявлення типологічних і конкретно-мовних рис (В.П. Морозов, В.І. Шаховський). Дослідження підкріплено відомими теоретичними і практичними розробками, що висвітлюють питання функціонування просодичних конструкцій у мові, складовою частиною яких є питання просодичного оформлення тема-рематичної структури мовлення (Ю.О.Дубовський, Т. М. Корольова, О. І. Стеріополо).

Актуальність теми зумовлюється недостатнім дослідженням проблеми інтонаційних засобів вираження тема-рематичної структури висловлювань у мовленні; наявні в галузі інтонології роботи пов'язані з вирішенням того чи іншого окремого завдання і не охоплюють усього різноманіття існуючих проблем, які випливають зі складності самого поняття «тема-рематичне членування», його багатоаспектності й поліфункціональності. Тому досліджувана проблема в цілому і, особливо, зокрема у співвіднесеності мовних одиниць різних рівнів із семіологічними одиницями при актуалізації теми та реми в сучасному мовознавстві залишається невирішеною й актуальною, про що свідчить наявність суперечливих точок зору з цієї проблеми. У зв'язку з цим експериментально-фонетичні роботи, присвячені розгляду рі-

зноманітних аспектів інтонаційного оформлення тема-рематичної структури висловлювань, є сучасними і набувають особливої значущості як з позиції теорії загального мовознавства, так і з погляду прикладної лінгвістики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» «Фундаментальні дослідження у вищих навчальних закладах» (код 2210020) в межах наукової теми кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики «Теоретичні та прикладні аспекти дослідження типологічних і конкретно-мовних рис сучасного дискурсу» (протокол № 5 рішення вченої ради ПНПУ імені К. Д. Ушинського від 29 грудня 2005 року, реєстраційний номер 0107U000467).

Метою дослідження є вивчення основних принципів функціонування просодичних засобів актуалізації тема-рематичної структури висловлювань в англomовному та україномовному телевізійному шоу.

Для досягнення зазначеної мети передбачено виконання таких завдань:

- аналіз ролі лексико-граматичних чинників у формуванні тема-рематичної структури висловлювання;
- виявлення ролі основних просодичних характеристик у диференціації теми та реми для обґрунтування прототипової інтонаційної моделі актуального членування висловлювання;
- з'ясування ступеню інваріантності/варіативності виявлених релевантних просодичних ознак при актуалізації тема-рематичної організації висловлювання залежно від його комунікативного типу;
- визначення впливу ступеню завершеності висловлювання на трансформацію просодичної моделі тема-рематичної структури мовлення;
- висвітлення особливостей кореляції і взаємокомпенсації акустичних параметрів при актуалізації просодичної структури тема-рематичного членування в умовах фокалізації окремих компонентів висловлювання;
- визначення впливу засобів актуалізації модальних значень та ступеня інтенсивності їх реалізації на трансформацію просодичної моделі тема-рематичної структури мовлення;
- з'ясування загальних закономірностей і специфічних особливостей просодичного оформлення тема-рематичної структури висловлювання в зіставлюваних англійській та українській мовах, та інтерпретація одержаних результатів з урахуванням історично сформованої структури зіставлюваних мов.

Об'єктом дослідження є англomовне та україномовне усне мовлення.

Предмет дослідження – просодичні засоби актуалізації тема-рематичного членування висловлювання в усному мовленні.

Матеріалом дослідження слугували відрізки популярних телевізійних програм "Top Gear", "Перший тест" та "Бережись автомобіля" англійською та українською мовами; загальний час звучання досліджуваного матеріалу становить 301 хвилину 6 секунд, обсяг експериментального матеріалу – більше 3000 висловлювань.

Методи дослідження. Досягнення поставленої мети і розв'язання конкретних завдань дисертаційного дослідження ґрунтується на загальних положеннях системного аналізу з використанням елементів загальнонаукових (абстрагування, узагальнення, формалізація) та емпірико-теоретичних методів (аналіз, синтез, ідеалізація). Метод лінгвістичного спостереження, пов'язаний з перцептивним аналізом матеріалу дослідження (слуховий аналіз), методики контекстуального та інтерпретаційного аналізів використовувалися для визначення логіко-аргументативної організації англійського та українського телевізійного дискурсив; експериментально-фонетичне дослідження й опрацювання його результатів здійснювалися із використанням емпіричних загальнонаукових методів (експеримент, порівняння, вимірювання) та спеціальних методів визначення специфіки просодичної актуалізації тема-рематичної структури висловлювання в усному мовленні (опитування інформантів, аудиторський та інтонаграфічний аналіз, кількісний аналіз результатів експерименту).

Наукова новизна роботи полягає в систематизації функціонально-комунікативних чинників спілкування, які зумовлюють просодичну організацію засобів передачі тема-рематичної структури висловлювань у телевізійному ток-шоу. Уперше досліджено й описано типологічно спільні для англійської та української мов закономірності функціонування просодичних одиниць, що передають тема-рематичне членування в мовленні, а також конкретно-мовні особливості просодичних моделей тематичного та рематичного компонентів. Новим є виявлення основних механізмів варіативності просодичних одиниць при формуванні теми та реми висловлювання, а також аналіз причини, що зумовлює трансформацію просодичних моделей у реальних умовах комунікації. Новизною відрізняється також опис механізмів трансформації цих моделей у розмовній мові під впливом різноманітних лінгвістичних чинників (лексико-граматичної організації висловлювання, його комунікативного типу, ступеня завершеності висловлювання, характеру фокалізації компонентів фрази (емфазі, контрасту), ступеня інтенсивності актуалізації суб'єктивно модальних значень) та комплексної взаємодії цих чинників.

Практичне значення роботи визначається тим, що результати дослідження можуть бути використані в курсі загального мовознавства (розділи «Тема-рематичне членування», «Типологія мовлення», «Інтоналогія»), у курсі практичної та теоретичної фонетики англійської та української мов (розділи «Просодія», «Фоностилістика»), а також при укладанні відповід-

них методичних матеріалів, що сприятимуть підвищенню ефективності навчання просодичної організації усного мовлення на прикладі тема-рематичної структури телевізійних програм.

Результати дослідження становлять певний інтерес для лінгвістів лінгвокультурологічного та етнопсихолінгвістичного профілю.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданні кафедри перекладу і теоретичної та прикладної лінгвістики Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського» (Одеса, 2012), на міжнародних наукових конференціях «Інтерактивна комунікація в контексті сучасних наукових парадигм» (Одеса, 2012), «Сучасні напрями викладання гуманітарних дисциплін у середніх та вищих навчальних закладах: мова, література, історія» (Горлівка, 2012), «Другі міжнародні наукові читання пам'яті члена-кореспондента НАН України Юрія Олександровича Карпенка» (Одеса, 2011), на *всеукраїнській* науково-методичній конференції «Проблеми типології у сучасному мовознавстві» (Одеса, 2010) та на *міжрегіональній* науково-практичній конференції молодих учених і аспірантів «Дослідження молодих науковців в галузі гуманітарних наук» (Горлівка, 2012),

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено в 5 статтях у фахових наукових виданнях України. Усі статті написано одноосібно.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 219 сторінки, з них 193 сторінок основного тексту. Робота містить 11 таблиць. Список використаних джерел налічує 308 позиції, із них 114 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, визначаються актуальність, мета та основні завдання дисертаційної роботи, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну значущість роботи, наводяться відомості про апробацію одержаних результатів, описано структуру дисертаційного дослідження.

У **першому розділі «Теоретичні передумови вивчення тема-рематичної структури висловлювання»**, який складається з трьох підрозділів, здійснюється аналіз існуючих у лінгвістичній літературі підходів до проблеми тема-рематичного членування висловлювань, розглядаються проблеми термінології, питання структурно-композиційної характеристики тема-рематичного членування висловлювання, зіставляються поняття «тема/рема» із суміжними лінгвістичними категоріями, описуються лінгвістичні засоби маркування теми та реми, а також аналізуються особли-

вості їх актуалізації у двох досліджуваних мовах.

Згідно з теорією актуального членування речення поділяється на дві головні частини – тему та рему. Темою висловлювання, його основою, за В. Матезіусом, вважається те, що в даній ситуації відомо чи очевидно, те, що з точки зору мовця неважливо, те, що складає відправну точку висловлювання; рема – ядро висловлювання, нова інформація, що повідомляється мовцем про відправний пункт висловлювання. Мовознавці, які займаються проблемою актуального членування речення, дотримуються точки зору, що актуальне членування являє собою бінарний поділ речення на вихідну частину, що містить те, про що повідомляється в реченні – тему, і на те, що повідомляється про неї – рему, що містить основний зміст повідомлення, заради якого, власне, і було здійснено висловлювання.

Слід зазначити, що в мовознавстві існують різні терміни для позначення теми і реми (С.В.Кодзасов, Є.А.Абдаліна, О.І.Москальська, Ю.Д.Апресян), топік і коментар (Ч. Лі, С. Томпсон), топік і фокус (Р. Ван Валін, М. Халлідей, Я. Перегрін), суб'єкт і предикат (Н. Д. Арутюнова), логічний суб'єкт і логічний предикат (Л. В. Щерба), психологічний суб'єкт і психологічний предикат (О. О. Шахматов), змістовий суб'єкт і змістовий предикат (Б. О. Ільш), основа і ядро (В. Матезіус), основа і частина, що предикуються (І. П. Распопов) та інші. Зміст, який вкладають у поняття «тема і рема» різні дослідники, також різний. Так для академіка В.В. Виноградова, тема – це просто даний, уже відомий зміст, а рема – нове, таке, що відкривається і висловлюється в мові. Для Є. А. Абдаліної рема – це не просто повідомлення слухачеві якихось конкретних нових відомостей, фактичних даних і таке інше, а інформація модального й емоційного характеру: автор пояснює, що рема, хоча і включає нове, не обмежується ним, вона може показувати, що мовець вважає найважливішим у своєму висловлюванні (і хоче, щоб слухач сприйняв це як найважливіше), вона може передавати ставлення мовця до дійсності, до змісту висловлювання, до ситуації повідомлення, до співрозмовника, його фізичний або душевний стан, вона також може виражати контраст, підкреслювати кількісну чи якісну сторону предмета, уточнювати значення якоїсь думки або висловлювати почуття.

Слід зазначити, що при описі комунікативної організації речення мовознавці оперують такими парами суміжних понять як «тема/рема» і «дане/нове». У цій роботі ми дотримуємося думки більшості мовознавців (Ю. Д. Апресян, І. І.Ковтунова та інші) про те, що поняття «тема» і «дане», «рема» і «нове» не збігаються. Так здебільшого тема у висловленні співвідноситься з даним:

Воно (T=дане) добре тримає дорогу (P=нове).

Eventually the fires (T=дане) were put out (P=нове).

З іншого боку темою висловлювання також може бути і нова, невідома для реципієнта інформація. Так трапляється, що новим буває початок ви-

словлювання, його тематичний компонент, з якого починається розповідь:

Приливи клаустрофобії (T=нове) забезпечує чорна стеля (P=нове).

The launch site (T=нове) was a military base (P=нове).

Не виключені варіанти, коли все речення містить лише дане. Це відбувається при комунікативній необхідності підтвердження або спростування вже відомої інформації. Наприклад:

Тим часом мої переговори у нього нічого не дали. У мене (T= дане) нічого не виходить (P= дане).

The Buick Le Sabre was rubbish when it was new. And it (T= дане) 's rubbish now (P= дане).

Слід підкреслити, що роль даного в актуальному членуванні речення залежить і від місця компонентів даного в синтаксичній структурі речення. Так у висловлюваннях, в яких актуальне членування речення збігається із синтаксичним членуванням, елементи даного іноді можуть входити до складу реми, у цілому, що являє собою нове, та що ніяк не спотворює тема-рематичну структуру висловлювання. Зіставлення показників реми і теми показує, що ті ж мовні засоби часто в аналогічних ситуаціях можуть указувати як на рему, так і на тему. Багато речень суцільного тексту неможливо однозначно розділити на тему і рему, оскільки відповідно до розширення правої межі мовного відрізка, межі такого розділу динамічно змінюються; існують такі висловлювання, які взагалі не підлягають актуальному членуванню.

Серйозною вадою теорії актуального членування речення вважається те, що в ній усі методи аналізу спираються в основному на інтуїцію, тобто на інтуїтивно визначувані поняття компонентів структури. Навіть в основі найбільш «об'єктивного» методу спеціальних або рематичних питань лежить суб'єктивний вибір одного з компонентів як «нового», цей вибір і визначає ставлення питання та визначення його функції як рематичної.

Крім того, на відміну від української мови, в англійській наявні ще такі засоби формування тема-рематичної структури висловлювання, як артиклі, підсилювальне дієслово *do*. Завдяки своїй семантиці дані лексичні засоби сприяють диференціації тематичного та рематичного складників висловлювання, залишаючи при цьому саму структуру актуального членування незмінною.

Найважливішим синтаксичним засобом актуального членування є порядок слів у реченні. Він виконує цю роль в основному у флективних мовах (зокрема в українській), де саме ця функція є головним чинником, що визначає вибір того чи іншого варіанту порядку слів; в аналітичних мовах (зокрема в англійській) ця функція виражена менше. Фактори, що зумовлюють вибір послідовності елементів у реченні, різноманітні; зокрема, використання інверсії в конкретних висловлюваннях зумовлюється бажанням мовця: 1) адекватно передати «перебіг думки» від старого до нового, тобто зберегти природну, типову тема-рематичну будову висловлювання, 2) від-

разу ж висловити основну, головну думку і лише потім співвіднести її з раніше відомою інформацією. Така тема-рема тична структура є емфатичною, стилістично маркованою, на відміну від природної, стилістично нейтральної.

Одним з основних факторів, що забезпечує адекватне сприйняття та ідентифікацію тема-рема тичної структури висловлювання реципієнтом, є інтонаційні складові мовного акту. Тема і рема мають свої інтонаційні маркери, які на перцептивному рівні сприймаються як єдність і взаємодія інтонаційних характеристик – висоти тону, гучності, тривалості, тембру, що утворюють підсистеми інтонації у вигляді різних їхніх комбінацій.

Грама тичні, лексичні та фонетичні засоби маркування реми дозволяють комунікантам безпомилково визначати, яка саме інформація у висловлюванні є новою і, отже, комунікативно важливою. У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення збігається із синтаксичним, основну смислорозрізнявальну роль у плані актуального членування відіграє порядок слів. У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення суперечить синтаксичному, смислорозрізнявальними засобами є в однаковій мірі порядок слів та інтонація. А в експресивному і стилістично маркованому мовленні інтонація є семантично найбільш вагомою серед засобів диференціації тематичного та рема тичного компонентів висловлювання.

У другому розділі **«Методика і процедура проведення експериментально-фонетичного дослідження просодичних засобів формування тема-рема тичної структури висловлювання»**, що складається з трьох підрозділів, розглянуто принципи добору мовленнєвого матеріалу, організації слухового, аудиторського та інструментального аналізу експериментального матеріалу, описується організація і процедура проведення експериментально-фонетичного дослідження просодичних засобів формування тема-рема тичної структури висловлювання в англійському й українському мовленні.

Дане експериментально-фонетичне дослідження проводилося відповідно до розроблених у вітчизняній лінгвістиці методів (В.О. Артемов, А.Й. Багмут, Т.О. Бровченко, М.П. Дворжецька, Ю.О. Дубовський, Л. В. Златоустова, А.А. Калита, Т.М. Корольова, О. І. Стеріополо, Л. К. Цеплітїс) і складалося з вищезазначених етапів.

Експериментальний матеріал характеризується як автентичне спонтанне мовлення в реалізації носіїв стандартного британського варіанту англійської мови та сучасної української літературної мови. За лексичним складом, синтаксичною побудовою, семантичною структурою та комунікативною спрямованістю експериментальний матеріал у порівнюваних мовах повністю еквівалентний.

Метою слухового аналізу є ідентифікація тематичного та рема тичного складників висловлювань, визначення їхньої комунікативної спря-

мованості, ступеня емоційності, характеру емоційної та суб'єктивно-модальної забарвленості, установлення дистинктивних, перцептивних рис просодії при актуалізації тема-рематичної структури висловлювань в англійській та українській мовах.

Метою аудиторського аналізу перцептивних характеристик експериментальних фраз стало підтвердження виявлених експериментатором характеристик комунікативної та модальної спрямованості фраз та їх тема-рематичної структури. Головним завданням аудиторів-фонетистів було ідентифікувати мелодичні, динамічні, темпоральні й тембральні характеристики, що беруть участь в оформленні тема-рематичної структури експериментальних фраз.

Це зумовило постановку перед аудиторами-фонетистами таких завдань:

1. Щодо характеристики комунікативної спрямованості фрази та її тема-рематичної структури:

- а) визначити тему й рему висловлення;
- б) визначити комунікативну спрямованість фрази.

2. Щодо характеристики фазової структури експериментальних фраз:

а) кваліфікувати ступінь завершеності тематичної та рематичної складових висловлення.

3. Щодо характеристики фокалізаційної структури експериментальних фраз:

- а) визначити локалізацію інтонаційного та семантичного фокусу фрази;
- б) визначити тип фразового наголосу;
- в) ідентифікувати фокалізаційні ознаки емпізи і контрасту.

4. Щодо наявності суб'єктивно-модальних конотацій у семантиці експериментальних фраз:

а) визначити тип емоційно-модальних значень кожної з експериментальних фраз.

5. Щодо характеристики мелодики синтагми:

а) визначити напрямок руху мелодики (низхідний, висхідний, низхідно-висхідний, висхідно-низхідний або рівний);

б) охарактеризувати мелодійний рівень (низький, середній, високий) сегментів синтагми;

в) охарактеризувати тип шкали за характером взаємного розташування наголошених і ненаголошених складів (регулярна, східчаста, сквозна, скандентна);

г) охарактеризувати діапазон тональної зміни синтагми та в межах тематичного та рематичного носія акценту (широкий або вузький).

6. Щодо динамічних характеристик мовлення:

а) охарактеризувати гучність вимовляння акцентованого сегмента теми і реми як підвищену, нормальну або знижену.

7. Щодо темпоральних характеристик мовлення:

а) охарактеризувати темп акцентованого сегмента теми і реми як швид-

кий, середній, повільний;

б) визначити наявність коливань темпу або їх відсутність;

в) охарактеризувати дистрибуцію різних типів пауз (логічних, синтаксичних, хезитаційних, заповнених й незаповнених);

г) проаналізувати тривалість міжсинтагмених і внутрішньосинтагмених пауз (коротка, середня, тривала).

8. Щодо тембральних характеристик мовлення:

а) охарактеризувати тембр голосу ведучого як хриплий, дзвінкий, м'який, бархатистий тощо.

На заключному етапі проведення експерименту матеріал був підданий інструментальному аналізу, мета якого полягала у визначенні фізичних показників релевантних просодичних характеристик тема-рематичної структури мовлення. У завдання дослідження на даному етапі входив комплексний аналіз частотних, динамічних і темпоральних характеристик, що включав визначення абсолютних значень акустичних параметрів та обчислення їх відносних величин. Інструментальний аналіз мав підтвердити об'єктивність висновків, отриманих за допомогою суб'єктивних методів дослідження (слуховий й аудиторський аналіз), результатами точних фізичних вимірів. Акустичний аналіз фраз було проведено із використанням програм - аналізаторів мовлення WinCECIL 2.2 і Praat 4.0.

Третій розділ «Лінгвістична інтерпретація результатів експериментального дослідження просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювання», який складається із чотирьох підрозділів, присвячено виявленню умов інваріантності/варіативності інтонаційних характеристик актуалізації теми та реми в реальних умовах комунікації.

Як показали результати експериментального дослідження, в українській та англійській мовах не існує універсального комплексу просодичних корелятивів, що забезпечують однозначне протиставлення тематичного і рематичного компонентів висловлювання: безлічі варіантів комунікативної організації тексту та його сегментів для актуалізації однієї і тієї ж інформації можуть відповідати різні засоби формування інтонаційної структури. У кількісному відношенні найбільш часто в експериментальному матеріалі простежується зв'язок напрямку тону зі структурою актуального членування речення: тема зазвичай оформлюється висхідним тоном, а рема низхідним. Така фонетична структура характерна для немаркованих фраз; очевидно, вона може вважатися прототиповим засобом представлення тема-рематичної взаємодії, який сприймається як еталон просодичного оформлення комунікативної організації розповідного речення:

And /that's really \good.

Він насп/равді уні\кальний.

Однак у реальному дискурсі такий зв'язок часто порушується, він ти-

повий лише для наративних текстів, в яких актуальне членування задає «маршрут» проходження ситуації. У висловлюваннях не наративного типу інтонаційне оформлення тематичного та рематичного компонентів трансформується у зв'язку з необхідністю передачі інформації, безпосередньо пов'язаної з різними поведінковими і когнітивними структурами. При цьому інтонаційними засобами маркуються різні групи смислових категорій: комунікативний тип висловлювання, фазова структура зв'язного тексту, характер його фокалізації, емоційно-модальна спрямованість висловлювання; крім того на розподіл акцентів, можуть впливати і риторичні фактори. Зокрема, певна неоднослівна складова (іноді ціла фраза) може підлягати послівному акцентуванню, що відображає її високий інформаційний ранг в очах мовця чи служить засобом риторичного тиску на слухача:

Під \кузовом - абсо \лютно но \ва \техніка. It was \going \really \rather \well.

Різноманітність функцій інтонації зумовлює аж ніяк не тривіальний характер механізму їх взаємодії. Формування результуючого інтонаційного контуру потенційно може бути досить складним, причому окремі його компоненти вступають у різні поєднання, утворюючи ту чи іншу комбінаторну модель. Тому в загальному випадку навряд чи можна визнати перспективною спробу інтонаційного опису висловлювання, ґрунтуючись на обмеженому інвентарі з декількох стандартних конструкцій. Альтернативним є підхід, який виходить із визнання функціональної мотивованості просодії і передбачає, що багатство інтонаційних форм висловлювань відображає численність висловлюваних ними значень і різноманітність їх комбінацій.

Ураховуючи ці фактори, лінгвістична інтерпретація отриманих результатів експериментального дослідження просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювання проводилася в три етапи: спочатку розглядалися умови, за яких реалізується прототипова модель формування просодичної структури тема-рематичного членування речення, потім по черзі аналізувався вплив кожного з перерахованих факторів, що призводить до трансформації просодичної структури, і, нарешті, оцінювався характер ускладнення просодичної структури при одночасному впливі декількох факторів.

Аналіз експериментального матеріалу показав, що просодичні засоби вираження рем у немаркованій оповідній фразі не відрізняються різноманітністю: в обох досліджуваних мовах інтонаційним показником реми, акцентоносій якої знаходиться у фінальній частині речення, є слабо низхідний низький тон.

У нерозповідних текстах просодичне оформлення фрази і, зокрема, її рематичного компонента зумовлено насамперед ілюктивною спрямованістю висловлювання (різноманітні типи питань, спонукань).

Серед питальних фраз висхідним тоном рематичного компонента маркуються лише загальне запитання, повтор запитання співрозмовника, від-

творюваний тон повторюваної репліки, і уточнююче запитання, яке «ци-тує» опущений елемент попереднього запиту.

Імовірність використання висхідного тону при огласовці рематичного компонента спонукання тим вище, чим нижче статус респондента щодо реципієнта. У першу чергу це стосується спонукальних реплік апеляційної групи. Рема в спонуканнях рекомендаційної групи маркується висхідним тоном у тому випадку, якщо той, хто дає пораду, не впевнений в успішності реалізації своєї рекомендації. До вищесказаного можна включити пропозиції та поради. Побажання маркуються як висхідним, так і низхідним тоном залежно від модально-емоційного ставлення мовця до висловлюваного.

Серед причин, що зумовлюють трансформацію прототипової тональної моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання на протилежну, важливу роль відіграє фактор підтримки зв'язності тексту. Базові тональні рухи (висхідний і низхідний), які маркують фазову структуру зв'язного тексту, як правило інтерпретуються таким чином: висхідний тон показує незавершеність висловлювання, а низхідний тон вказує на його завершеність. О.А. Бризгунова характеризує незавершеність як «очікування продовження» і вважає його «архисемою» висхідного тону: у запитанні це очікування відповіді, у розповідному висловлюванні – це очікування продовження думки мовця, у проханнях висловлює очікування реакції слухача.

Грунтуючись на тих відносинах, які існують між темою і ремою, тематичний компонент висловлювання містить очікування інформації, яку несе рема, тобто також має вигляд незавершеності, яка маркується висхідним тоном на акцентоносії теми.

Фокалізація – одна з найважливіших дискурсивних операцій, її функція – маркування мовцем особливого інформаційного статусу текстового фрагмента з метою фокусування на ньому уваги адресата. Ця характерна просодична техніка виділення/антивиділення реалізується за рахунок однієї з двох фокалізаційних ознак: емпізи і контрасту. Фокалізованість текстового фрагмента просодично виражається найчастіше високим регістром і розширенням тонального діапазону, підвищеною гучністю і виразністю виголошення. Щодо напрямку тональної зміни, то у формуванні інтонаційної моделі фокалізованих структур дискурсу ця тональна характеристика безпосередньої участі не бере. Спостерігається лише певна модифікація тонального контуру, сформованого під впливом ілокутивного і фазового факторів і деяких типів суб'єктивно-модальних значень.

Ще одним важливим аспектом формування тема-рематичної структури висловлювання в процесі комунікації є проблема співвіднесеності диктуму і модусу з темою і ремою та засобів їх реалізації в усному мовленні.

Окрім комунікативної структури речення, представлені значеннєвим (логічним) змістом, вираженим тема-рематичною структурою висловлюва-

ння, зміст певних речень може бути представлений і у вигляді семантичної структури, яка відображає змістовну структуру ситуації (події). При цьому семантична структура висловлювання характеризується за допомогою двох аспектів: об'єктивний зміст та інтерпретація цього змісту комунікантом. Два ці поля семантичної структури висловлювання називаються диктумом і модусом.

Ураховуючи вищезазначене, можна виділити три існуючі типи речень відповідно до того, яка складова дескрипції визначає рему:

- 1) модус належить до реми, а диктум – до теми;
- 2) модус належить до теми, а диктум – до реми;
- 3) і модус, і диктум належать до реми.

Так першому типу відповідають речення:

Я /думає (T = Д), що помру від \сорому (P = М).

I /hope (T = Д), he doesn't \die at the end (P = М).

Диктумна частина даного речення в обох мовах характеризується незначним повільним підвищенням тону на ядрі і відсутністю різкого підкреслення якогось слова на інтонаційному рівні. У модусній же частині наявне поєднання сильного наголосу з різким падінням тону на наголошеному складі. Загальні запитання, пов'язані із цим типом висловлювань, характеризуються відсутністю різкого просодичного виділення будь-якого слова. В українській мові тон повільно наростає від початку висловлювання і досягає вершини на останньому слові запитання. Для подібних випадків в англійській мові характерним є вживання низького висхідного ядерного тону. Наприклад:

Ви любляете се/дани?

Do you like pro/cedures?

До другого типу можна віднести такі речення:

(- Невже йому нічого не сподобалось?) В. - Йому спо/добався (T = М) \колір (P = Д).

(- /What did you like)? - I /liked (T = М) the \old TT (P = Д).

Модус даного типу речень оформлено висхідним тоном на акцентосії теми, а диктум – різким низхідним тоном і посиленням наголосом, що падає на головний наголошений склад. Загальні запитання даного типу характеризуються сильним наголосом і різким піднесенням тону на предикаті; виділяючи в такий засіб модальний компонент мовного відрізка, наприклад:

Тобі спо/добався колір?

Did you /like the old TT?

Третій тип може бути представлений такими реченнями:

Уне\перед! (P = М+Д) – респондент розуміє: “Я хочу, щоб ви поїхали вперед”.

Come \back! (P = М+Д) – респондент розуміє: “Я хочу, щоб ти повернувся”.

Модусні структури висловлювання досліджувалися в роботі перш за все

з позицій їх зв'язку з категорією модальності. Характерним для всіх складових полів досліджених у роботі модальних значень є широке використання різноманітних компонентів мелодійного, силового і темпорального рівнів. Особливо значна серед релевантних характеристик питома вага тембрального компонента інтонації. Одночасно для диференціації компонентів полів суб'єктивної модальності відносно рідко використовується основна характеристика тонального контуру (напряму зміни основного тону) – просодичний параметр, який відіграє провідну роль в оформленні тема-рематичної структури висловлювання.

До суб'єктивно модальних значень, у просодичному оформленні яких бере участь напряму зміни тону, належать: здивування, вагання, невпевненість. У певному сенсі всі ці модальні значення семантично можуть бути співвіднесені зі значеннями незавершеності, питальності, поява яких у смисловій структурі рематичного компонента висловлювання призводить до заміни низхідного акценту на висхідний.

Аналіз характеру ускладнення просодичної структури актуального членування при одночасному впливі декількох факторів дозволив установити, що в українській та англійській мовах у реми може реалізовуватися одна з двох стратегій просодичного маркування комплексу значень: синтетична – використання одного загального акцентоносія для просодичного маркування рематичного компонента і комунікативного, фазового, фокалізаційного та (або) модального ідентифікаторів мовного відрізка; аналітична – використання в рематичному компоненті двох акцентоносіїв: одного – для маркування реми, другого – для просодичної кваліфікації незавершеності, контрастивності та інших факторів. Коли відсутня відмінність між тональними маркерами зазначених значень, реалізується синтетична стратегія. При цьому в українській та англійській мовах така акцентуація може бути зумовлена композицією не двох, а трьох і більше значень, наприклад реми, незавершеності і контрасту, причому контраст збільшує ступінь аналітизму при відображенні текстової незавершеності.

Коли є відмінність між тональними маркерами зазначених значень, залежно від лексико-граматичної структури висловлювання можливе застосування однієї з двох зазначених стратегій.

Особлива ситуація виникає, коли аналітична стратегія просодичного маркування не може бути реалізована для позначення композиції різних значень через «брак» акцентоносіїв, тобто в умовах, коли в рематичній частині речення є єдиний претендент на роль акцентоносія обох значень. У таких випадках для оголосу реми використовується складний (наприклад низхідно-висхідний) тон, кожен із компонентів якого автономно виконує функцію акцентної актуалізації значень, що передаються.

Аналіз українського та англійського матеріалу доводить, що зіставлявані мови виявляють істотну подібність при інтонаційному формуванні

тема-рематичної структури висловлювання. Варто зазначити, що міжмовна невідповідність просодичних моделей виявлена лише в 9% випадків від усієї сукупності експериментального матеріалу, і це незважаючи на той факт, що в рамках однієї просодичної моделі можлива суттєва варіативність семантико-рольових структур. Такі фактори, як вплив особливостей наголосу в англійській мові та вільний порядок слів в українській мові зумовлюють поодинокую мовну специфіку просодичних моделей актуального членування, а саме: актуалізацію вторинного словесного наголосу в англійській мові та локалізацію реми в ініціальній позиції у висловлюванні українською мовою, що в свою чергу маркує її емпатично і стилістично та призводить до більш частотного вживання інвертованих структур в українській мові у порівнянні з розповсюдженням трансформованих просодичних структур актуального членування в англійській мові.

Специфічною рисою просодії англійської мови є переважне використання як у тематичних, так і, особливо, у рематичних компонентах реплік складного низхідно-висхідного тону (замість характерного для української мови простого висхідного) для маркування мовних дій апеляції до слухача, спонукання до дії, заклику до уваги, запевнення, обґрунтування, вітання, прощання, заперечення або, навпаки, рішучого приседнання до точки зору співрозмовника. У результаті проведеного аналізу визначено ступінь універсальності й специфічності кожного з виявлених факторів, що зумовлюють варіативність просодичних характеристик тема-рематичної структури висловлювання для кожної із зіставлюваних мов.

ВИСНОВКИ

Аналіз результатів дослідження просодичних засобів формування тема-рематичної структури висловлювання дозволив дійти таких висновків.

У тема-рематичному структуруванні висловлювання так чи інакше беруть участь практично всі лінгвістичні засоби: лексичні, граматичні, просодія. У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення збігається із синтаксичним, основну смислорозрізнавальну роль у плані актуального членування відіграє порядок слів. У стилістично нейтральних висловлюваннях, в яких актуальне членування речення не збігається із синтаксичним, смислорозрізнавальними засобами є однаково порядок слів та інтонація. А в експресивному і стилістично маркованому мовленні інтонація є семантично найбільш вагомою серед засобів розмежування тематичного та рематичного компонентів висловлювання.

Як показали результати експериментального дослідження, не існує універсального комплексу просодичних корелятивів, що забезпечують однозначне протиставлення тематичного і рематичного компонентів висловлювання. Проте здебільшого розповідні висловлювання у тексті інформати-

вного характеру позбавлені емоційних забарвлень зберігають природну, типову тема-рематичну будову, передають «перебіг думки» від старого (відомого) до нового (невідомого), тема оформлюється висхідним тоном, а рема низхідним. Така фонетична структура може вважатися прототиповою моделлю актуального членування, яка розглядається як еталон просодичної тема-рематичної взаємодії.

У висловлюваннях ненаративного типу інтонаційне оформлення тематичного та рематичного компонентів трансформується у зв'язку з необхідністю передачі інформації, безпосередньо пов'язаної з різними поведінковими і когнітивними структурами. Аналіз експериментального матеріалу показав, що основними групами змістових категорій, власне інтонаційне маркування яких здатне модифікувати й трансформувати прототипову модель актуального членування, є, зокрема, комунікативний тип висловлювання, фазова структура складників зв'язного тексту, характер його фокалізації, емоційно-модальна спрямованість висловлювання.

Варіативність просодичного оформлення фрази і, зокрема, її рематичного компонента, зумовлені насамперед комунікативною спрямованістю висловлювання. Заміна низхідного тону реми на висхідний відбувається в деяких типах питань і спонукань.

Серед запитальних фраз висхідним тоном рематичного компонента маркуються лише загальне запитання, повтор запитання співрозмовника, що відтворює тон повторюваної репліки, і уточнююче запитання, яке «цитує» опущений елемент попереднього запиту.

Імовірність використання висхідного тону при огласовці рематичного компонента спонукання тим вище, чим нижче статус респондента щодо реципієнта. Передусім це стосується спонукальних реплік апеляційної групи. Рема в спонуканнях рекомендаційної групи маркується висхідним тоном у тому разі, якщо той, хто дає пораду, не впевнений в успішності реалізації своєї рекомендації.

Серед причин, що зумовлюють трансформацію прототипової тональної моделі просодичної структури тема-рематичного членування висловлювання на протилежну, важливу роль відіграє фактор підтримки зв'язності тексту, який маркує його фазову структуру шляхом виділення за допомогою висхідного тону елементів незавершеності висловлювання. Незавершеність трактується як «очікування продовження»: у запитанні це очікування відповіді, у розповідному висловлюванні – очікування продовження думки мовця, у проханнях – очікування реакції слухача.

Ґрунтуючись на тих відносинах, які існують між темою і ремою, тематичний компонент висловлювання містить очікування інформації, яку несе рема, тобто також має вигляд незавершеності, яка маркується висхідним тоном на акцентоносії теми.

Фокалізація окремих компонентів висловлювання спроможна призводи-

ти до необхідності вживання висхідного тону в акцентоносії реми, що викликає модифікацію просодичних параметрів при актуалізації тема-рематичного членування. Фокалізація реалізується за рахунок одної з двох фокалізаційних ознак: емпізи або контрасту. Фокалізованість текстового фрагмента просодично виражається найчастіше високим регістром і розширенням тонального діапазону, підвищеною гучністю і виразністю виголошення. Щодо напрямку тональної зміни, то у формуванні інтонаційної моделі фокалізованих структур дискурсу ця тональна характеристика безпосередньої участі не бере. Спостерігається лише певна модифікація тонального контуру, сформованого під впливом ілюктивного і фазового факторів та деяких типів суб'єктивно-модальних значень.

Аналіз механізмів впливу засобів актуалізації модальних значень та ступеня інтенсивності їх реалізації на трансформацію просодичної моделі тема-рематичної структури мовлення показав, що характерним для всіх складових полів досліджуваних у роботі модальних значень є широке використання різноманітних компонентів мелодійного, силового і темпорального рівнів. Особливо значна серед релевантних характеристик питома вага тембрального компонента інтонації. Одночасно для диференціації компонентів полів суб'єктивної модальності відносно рідко використовується основна характеристика тонального контуру (напрямок зміни основного тону) – просодичний параметр, який відіграє провідну роль в оформленні тема-рематичної структури висловлювання.

До суб'єктивно модальних значень, у просодичному оформленні яких бере участь напрямок зміни тону, належать: здивування, вагання, невпевненість і т. ін. У певному сенсі всі ці модальні значення семантично можуть бути співвіднесені зі значеннями незавершеності, питальності, поява яких у смисловій структурі рематичного компонента висловлювання призводить до заміни низхідного акценту на висхідний.

Аналіз характеру ускладнення просодичної структури актуального членування при одночасному впливі декількох факторів дозволив установити, що в українській та англійській мовах у ремі може реалізовуватися одна з двох стратегій просодичного маркування комплексу значень: синтетична – використання одного загального акцентоносія для просодичного маркування рематичного компонента і комунікативного, фазового, фокалізаційного та (або) модального ідентифікаторів мовного відрізка; аналітична – використання в рематичному компоненті двох акцентоносіїв: одного – для маркування реми, другого – для просодичної кваліфікації незавершеності, контрастивності та інших факторів. Коли відсутня відмінність між тональними маркерами зазначених значень, реалізується синтетична стратегія; коли є відмінність між тональними маркерами зазначених значень, залежно від лексико-граматичної структури висловлювання можливе застосування однієї з двох зазначених стратегій.

Стандартне правило, якому підпорядковуються акценти тематичних груп полягає в тому, що кінцевому низхідному передує висхідний, а висхідному – низхідний. Така адаптація тематичного акценту щодо рематичного дозволяє уникнути зайвого переходу з одного тонального рівня на інший: при низхідному тоні реми необхідний (високий, середній або низький) частотний рівень природним чином досягається в результаті підйому його в темі і навпаки.

Виділення загальних закономірностей і специфічних особливостей просодичного оформлення тема-рема-тичної структури висловлювання в українському та англійському експериментальному корпусі дало змогу засвідчити, що абсолютна більшість проаналізованих речень у порівнюваних мовах підпадає під одні і ті ж просодичні моделі при актуалізації певних семантико-рольових відносин.

Незважаючи на те, що в рамках однієї просодичної моделі в різних мовах можлива реалізація різних семантико-рольових структур, міжмовна невідповідність просодичних моделей виявлена лише в 9% випадків від усієї сукупності проаналізованого мовного матеріалу. У результаті проведеного аналізу визначено ступінь універсальності й специфічності кожного з виявлених факторів, що зумовлюють варіативність просодичних характеристик тема-рема-тичної структури висловлювання для кожної із зіставлених мов. Установлено, що більш широке вживання трансформованих (порівняно з прототиповою моделлю) просодичних структур актуального членування в українській мові зумовлено особливостями граматичної будови самої мови і є наслідком конкретних соціально-культурних умов розвитку даних мов, у першу чергу, набагато більш частим вживанням інвертованих структур в українській мові.

Перспектива подальших розвідок у цьому напрямі вбачається у зіставному вивченні співвідношення різнорівневих засобів формування тема-рема-тичної структури висловлювань залежно від жанрової належності дискурсу.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Савченко Е.Ю. Роль интонации при передаче тема-рема-тической структуры высказывания / Е.Ю. Савченко // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – Вип. 40. – С. 15 - 21.
2. Савченко Е.Ю. Особенности фразового ударения в оформлении тема-рема-тической структуры высказывания / Е.Ю. Савченко // науково-теоретичний часопис «Мова». – Одеса : Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, 2012. – № 18. – С. 101-103.
3. Савченко Е.Ю. Тема-рема-тическое членение высказывания: проблемы, подходы, терминология / Е.Ю. Савченко // Науковий вісник Півден-

ноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського: Лінгвістичні науки. – Одеса: ПНПУ ім. К.Д.Ушинського, 2012. – №14. – С. 266 – 273.

4. Савченко Е.Ю. Грамматические средства выделения тема-рематической структуры высказывания / Е.Ю. Савченко // Новітня філологія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – № 41. – С. 88 – 99.

5. Савченко Е.Ю. Темпоральная вариативность актуализации тема-рематической структуры высказывания / Е.Ю. Савченко // Новітня філологія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 44. – С. 61 - 68.

АНОТАЦІЯ

Савченко Є. Ю. Просодичні засоби формування тема-рематичної структури висловлювання в англійському й українському мовленні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство. – Державний заклад «Південноукраїнській національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» МОН України, Одеса, 2013.

Дисертацію присвячено дослідженню просодичних засобів формування тема-рематичної структури висловлювання в англійському та українському мовленні.

Аналіз релевантних ознак просодії теми і реми та систематизація механізмів їх взаємодії із засобами актуалізації інших лінгвістичних чинників мовлення (синтаксичною побудовою, лексичним наповненням речення, комунікативним типом, фазовою структурою складників тексту, характером його фокалізації, емоційно-модальною спрямованістю) дають можливість створення прототипової та трансформаційної моделей формування тема-рематичної структури висловлювань у зіставлюваних мовах.

Встановлено загальні закономірності і специфічні особливості просодичного оформлення тема-рематичної структури висловлювань й здійснено інтерпретацію одержаних результатів з огляду на історично сформовану структуру англійської та української мов.

Ключові слова: просодичні засоби, тема-рематичне членування, взаємодія просодичних функцій, механізми взаємокомпенсації, прототипова модель, трансформаційна модель.

АННОТАЦИЯ

Савченко Е. Ю. Просодические способы формирования тема-рематической структуры высказывания в английской и украинской речи. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.15 – общее языкознание. – Государственное

учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского» Министерства образования и науки Украины, Одесса, 2013.

Работа посвящена исследованию механизмов инвариантности/вариативности просодических характеристик при формировании тема-рематической структуры высказывания, а также анализу причин, обуславливающих трансформацию просодических моделей в реальных условиях коммуникации.

Трансформацию просодической модели актуального членения (инверсию тона в теме и реме) вызывает, прежде всего, изменение коммуникативной направленности высказывания. Замена нисходящего тона ремы на восходящий происходит в общем вопросе, эхо-вопросе, уточняющем вопросе, побудительных репликах апелляционной группы, а также в побуждениях рекомендательной группы в том случае, если дающий совет не уверен в успешности реализации своей рекомендации.

Среди причин, обуславливающих трансформацию прототипической тональной модели просодической структуры тема-рематического членения высказывания на противоположную, немаловажную роль играет фактор поддержания связности текста, маркирующий его фазовую структуру путем выделения с помощью восходящего тона элементов незавершенности высказывания. Незавершенность трактуется как «ожидание продолжения»: в вопросе это ожидание ответа, в повествовательном высказывании — ожидание продолжения мысли говорящего, в просьбах - ожидание реакции слушающего.

Маркировка говорящим особого информационного статуса отдельного текстового фрагмента с целью фокусирования на нем внимания адресата (его фокализация) посредством изменения направления тона происходит лишь под воздействием коммуникативного и фазового факторов либо при актуализации в высказывании некоторых типов субъективно-модальных значений. К числу субъективно-модальных значений, в просодическом оформлении которых участвует направление изменения тона, относятся удивление, колебание, неуверенность и другие. В определенном смысле все эти модальные значения семантически могут быть соотнесены со значениями незавершенности, вопросительности.

При одновременном воздействии нескольких из перечисленных факторов может реализовываться одна из двух стратегий просодической маркировки комплекса значений: синтетическая - использование одного общего акцентоносителя для просодической маркировки рематического компонента и коммуникативного, фазового, фокализационного и (или) модального идентификаторов речевого отрезка, либо аналитическая - использование в рематическом компоненте двух акцентоносителей, одного - для маркировки ремы, второго - для просодической квалификации незавершённости, контрастивности и других показателей.

Ключевые слова: просодические средства, тема-рематическое членение, взаимодействие просодических функций, механизмы взаимокомпенсации, прототипическая модель, трансформационная модель.

SUMMARY

Savchenko Ye. Yu. Prosodic Means Executing Theme and Rheme Functioning in English and Ukrainian Speech. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in Philology, Specialty 10.02.15 – General Linguistics. – State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» of the Ministry of Education and Science, Odesa, 2013.

The thesis is devoted to the problem of prosodic means executing theme and rheme structural characteristics in English and Ukrainian speech.

The analysis of relevant prosodic characters and the systematization of their interaction mechanisms with the other linguistic means (syntactic structure, vocabulary, communicative type of an utterance, phase structure of a text's constituents, the focalisation character, attitudinal meaning) made it possible to create both: the prototype and transformation models of utterance's theme and rheme structure.

Common features and specific characters of utterance's theme and rheme structure in the two languages are found out. The historically approved structure of English and Ukrainian is taken into consideration while interpreting the results.

Key words: prosodic means, theme and rheme structure, prosodic functions interaction, mechanisms of mutual compensation, prototype model, transformation model.